

Лілія Богданівна Приймак

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», м. Івано-Франківськ

Przykarpacki Narodowy Uniwersytet im. W. Stefanyka, Iwano - Frankiowsk

Переклад М. Павлика драми Г. Гауптмана «Ткачі» - визначна пам'ятка української перекладної літератури

Tłumaczenie M. Pawłyka dramatu G. Hauptmanna „Tkacze” – wybitny zabytek ukraińskiej literatury tłumaczeniowej

Streszczenie

W artykule przedmiotem analizy jest mało wiadomy przekład słynnego dramatu niemieckiego pisarza G. Hauptmanna „Tkacze”, którego dokonał galicyjski pisarz, społeczny działacz, tłumacz Mychajło Pawłyk. On pragnął oznajmić galicyjskich czytelników z dramatem, w którym poruszone aktualne problemy społeczno-politycznego życia społeczeństwa galicyjskiego. Sposób odtwarzania życia narodu, który ciężko pracuje, wywołało zainteresowanie M. Pawłyka, który, jako tłumacz starannie przekazał treść oryginału utworu, pragnąc odtworzyć specyfikę sileskiego dialektu, liczne frazeologizmy, idiomy. Właśnie to jest bardzo ważnym, bo M. Pawłyk pierwszy zapoznał ukraińskiego czytelnika ze słynnym utworem dramatycznym G. Hauptmanna.

Słowa kluczowe: przekład, dialekt, dramaturgia, społeczno-polityczne problemy, oryginał.

Анотація

В статті йдеться про мало відомий переклад відомої п'єси німецького драматурга Гергарта Гауптмана «Ткачі» галицьким письменником, громадським діячем, перекладачем Михайлом Павликом. Намагався познайомити галицького читача із п'єсою, яка ставила на той час актуальні питання соціально-політичного життя, які були притаманні й для галичан. Відображення важкого життя народу-трудівника викликало особливу увагу Михайла Павлика. Намагання познайомити галичан з цією п'єсою зумовило його взятися за переклад цього драматичного твору. Павлик – перекладач старанно відтворив зміст оригіналу. Він намагався передати оригінальний текст, зберігаючи особливості сілезького діалекту, численні фразеологізми, ідіоми. Саме це робить значення такого перекладу особливо вагомим. Значення такого перекладу важко переоцінити. М. Павлик перший дав змогу українському читачеві ознайомитися з відомим драматичним твором Г. Гауптмана.

Ключові слова: переклад, діалект, драматургія, соціально-політичні проблеми, оригінал.

Translation of G. Hauptmann drama "Weavers" made by M. Pavlyk - an outstanding sight of Ukrainian translation literature

Summary

The article deals with the little-known translation of the famous play that was written by the German playwright Gerhart Hauptmann "Weavers", by the Galician writer, public figure, translator Michael Pavlyk. He tried to get acquainted the Galician reader with the play, which at that time put up topical issues of socio-political life, that was typical for the Galicians. The reflection of the hard life of the people - workers attracted the special attention of Michael Pavlyk. An attempt to introduce this play to the Galicians led him to take up the translation of this dramatic work. Pavlyk - the translator has carefully restored the content of the original. He tried to convey the original text, preserving the features of the Silesian dialect, numerous phraseologisms, and idioms. This makes the importance of such a translation particularly significant. The value of such a translation is difficult to overestimate. M. Pavlyk was the first to give the Ukrainian reader the opportunity to get acquainted with the well-known dramatic work of Gerhart Hauptmann.

Key words: translation, dialect, dramaturgy, socio - political problems, original.

Вступ

У науці вже встановлено, що переклади мають надзвичайно велике значення в розвитку загальнолюдської культури. Вони сприяють і розвитку завдань тієї літератури, мовою якої інтерпретуються, і, зрештою, їх поява зумовлена нагальними потребами суспільного життя.

Українські письменники почали займатися перекладами системно вже з початку XIX ст.. і ця сподвижницька праця поглиблювалася і поширювалася впродовж усього століття. При цьому потрібно мати на увазі, що великою перешкодою для розвитку мистецтва перекладу на Наддніпрянській Україні була цензура, оскільки з огляду на сумнозвісний указ 1876 року до 1905 року взагалі не дозволялося перекладати українською мовою твори зарубіжних письменників.

Кращі умови склалися в Західній Україні, оскільки в Австро-Угорській імперії закони були ліберальнішими, аніж у Російській імперії. Цим пояснюється те, що в Галичині в останні десятиріччя XIX ст. з'явилися численні переклади із західноєвропейських та російської мов.

Розвиток перекладацької справи в Україні наприкінці XIX століття віддзеркалював намагання української літератури вийти на більш широкий простір світового мистецтва, що означало зміну певних орієнтирів.

В останні десятиліття XIX століття перекладознавство в Україні стояло вже на досить високому рівні. Настала пора для теоретичного узагальнення здобутків у цій галузі. Це зробив

Іван Франко, який був упевнений, що переклади завжди були ваговою силою історико-літературного процесу. «Переклади чужомовних творів, - писав він, - чи то літературних, чи наукових, для кожного народу, для кожного народу являються важним культурним чинником, даючи можливість широким народним масам знайомитися з творами й працями людського духу, що в інших країнах причинялися до ширення просвіти та підіймання загального рівня культури»¹. [10, с.7] Додамо, що І. Франко багато уваги приділяв не тільки загальнокультурному значенню перекладів, але й самій техніці, наполягаючи на необхідності адекватної передачі всіх художніх особливостей першотвору.

Якщо І. Франко був і практиком, і теоретиком перекладу, то Михайло Павлик був переважно практиком. Але довгі роки тісної співпраці не могли не позначитися на спільності їх думок з приводу суспільного та літературного життя, а також з питань перекладознавства.

На думку М. Павлика, можна відзначити два варіанти передачі рідною мовою іншомовного твору. Один варіант полягає у тому, аби «держатися дословно тексту, лишаючи на боці его оздобы, гры слов и рим». Другий, якому без сумніву, Павлик віддає перевагу, вимагає «оттворити мысль оригиналу словами и зворотами той беседы, на яку оригинал переводится, природна рич, що тогда не годится поминати и оздоб та окрас оригиналу,- о сколько их угляденіе не перепинае верности отданья мысли и свободного выражения»² [8, с.62-63].

Стаття Павлика має вагоме значення, оскільки дає виразне уявлення про його поступову еволюцію щодо власної мовної практики. У наведених цитатах авторський текст навмисне залишений без змін, щоб дати уявлення про поступову еволюцію Павлика щодо власної мовної практики. Стаття Павлика важлива і для історії українського перекладознавства. Одним із перших Михайло Павлик намагався визначити значення перекладів для рідної культури. Він рішуче не погоджувався з побоюваннями, ніби переклади можуть зашкодити українській літературі.

Нарешті, особливе значення має намагання Павлика сформулювати поняття про різні типи перекладів. Він не був прихильником простого копіювання оригіналу, буквального перекладу, коли поза увагою залишаються краса тексту, гра слів, рими. Показово, що він писав про елементи художньої форми, хоча тоді він ще не приділяв великого значення цьому аспекту літературного твору. Другий тип перекладу, якому Павлик віддавав перевагу, вимагав, за його словами, відтворення передусім ідейного змісту оригіналу. Але й у цьому випадку застерігав від нехтування художньою формою – але тільки тоді, коли це не перешкоджає правдивій передачі змісту твору, його думок, своєрідності їх виявлення³ [8]. У своїй власній перекладацькій практиці Павлик користувався саме такими принципами.

1. Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. /АН УРСР . Ін-т л-ри. Київ: Наукова думка, 1976- 1986. Т.39.

2. Павлик М. Літературні вісті. Друг. 1876. Ч.4. С.62-63.

3. Там само.

Переклади Павлика з російської, польської, німецької, французької, чеської донесли до українського читача чудові зразки європейської літератури. На жаль, не всі переклади Павлика надруковані, деякі залишилися в його архіві.

Метою цієї статті є познайомити читача з унікальним перекладом драми Г. Гауптмана «Ткачі» так, як він заслуговує своєю самобутністю на особливу увагу. Твір викликав могутній резонанс своєю силою, новизною та актуальністю. В основі драми – нужденне життя сілезьких ткачів, приречених на голод, страждання. В історії зафіксований той факт, коли страждене життя ткачів вилилося в бунт. І з цього приводу у 1841 році німецький поет і письменник Г. Гейне написав свій твір «що є основою драми Г. Гауптмана»[11, с.372].

Відома п'єса німецького драматурга вийшла з друку наприкінці 1891 року. У 1892 році Франко був у Відні. Ймовірно, там він уперше й прочитав «Ткачів». Бажаючи ознайомити з драмою широкі кола читачів, він почав писати статтю про неї для газети «Kurier Lwowski», співробітником якої він тоді був. Текст статті свідчить про велике враження, яке справила драма на Івана Франка.

Вважаємо, що саме Франко запропонував Павликові перекласти «Ткачів». Франко був певним, що галицький читач обов'язково має бути обізнаний не просто з новим художнім твором, що викликав уже широкий розголос, але й узагалі з найновішими літературними течіями: « Адже ми живемо в Європі в кінці XIX ст., і устремління, що помітні в житті європейських народів, нас також не залишають у стороні, хоч як деякі чутливі душі раді б нас від них відгородити... Адже сучасні літературні напрями в Європі цікавлять нас...» [11, с.372].

Основна частина

Михайло Павлик вперше переклав українською мовою «Ткачі». Переклад був надрукований спочатку у ЛНВ у 1898 році. І у тому ж році виданий накладом того ж журналу. На нашу думку, зробити переклад М. Павлика «Ткачів» надихнув саме Іван Франко. Він сам зробив віршовий переклад деяких ткацьких пісень і взагалі перевірів весь текст перекладу. Про це з вдячністю писав сам Михайло Павлик [1].

Безумовно, переклад М. Павлика «Ткачів» є визначною пам'яткою української перекладної літератури. Сам Михайло Павлик відніс його до головних перекладів своєї діяльності у листі до Б. Грінченка від 1.12.1902 р.[9, с.71-77].

Саме тому доцільно зупинитися на самому перекладі. Перекладаючи «Ткачів», М. Павлик старанно відтворив зміст оригіналу. Ніяких доповнень чи скорочень перекладач не допустив.

Як відомо, «у художньому перекладі практично втілюється цілісна система першотвору, оскільки в ньому відтворюється і його об'єктивна сторона - зумовленість художньої форми специфічним змістом і суб'єктивна – все, що стосується суспільної визначеності самого автора»[4, с.10].

Саме у такому напрямку працював Павлик. Йому вдалося донести до читача і авторське ставлення до дійових осіб драми, відтворивши незахищеність і нужденне життя ткачів.

Мова героїв Гауптмана барвиста, емоційна, насичена діалектами сілезьких ткачів. Таким чином, перед перекладачем було поставлене нелегке завдання. Ще у своїй післямові до окремого видання Павликового перекладу «Ткачів» Іван Франко писав: «Що се могуча штука, про се, надіємось, переконається кождий, прочитавши «Ткачів» бодай у перекладі, хоча з гори треба сказати, що зовсім вірний переклад «Ткачів» є завдання безмірно трудне» [1, с. 97].

Михайло Павлик намагався зберегти й передати читачеві ті особливості сілезького діалекту, численні ідіоми, максимально дотримуючись оригіналу. І з цього приводу фахівці сучасної перекладацької школи дотримуються думки, що «талановитий перекладач, який має власну індивідуальність, скеровує її на те, щоб якнайглибше зрозуміти і якнайповніше втілити засобами рідної мови оригінал» [5, с.45].

Павлику більш-менш вдалося виконати поставлене завдання. У перекладі вживаються західноукраїнські мовні звороти: «ждуть рішинцю на смерть або жите», « знов поти ся як міх від золи», « ... до галабурди», «... поки не пошпотаєся», « опришкови», «домів» та ін. [1].

Свої зауваження про переклад з цього приводу висловила Леся Українка, вважаючи, що переклад Павликом «Ткачів» « непридатний для цілої України, бо зложений в діалекті» [3, с.241-242]. Відомо, що сама поетеса зробила новий переклад у 1900 році, який був опублікований лише в 1954 році.

Дослідниця творчої спадщини Лесі Українки І.Ю. Журавська вважає, що поетесі вдається точніше передати зміст оригіналу, знайти поетичний образ, а переклад Павлика є більш буквальним, описовим [2. с.154-155].

Не можна абсолютно погодитися з даним твердженням, бо, коли порівняти, наприклад, мовою оригіналу : «... in reinigender Gespanntheit eine Entscheidung über Tod und Leben zu erwarten haben [12], у Павлика : « в болючій напрузі ждуть рішинцю на смерть або жите», у Лесі Українки: « мов на суді , наче ждуть, чи їх на смерть засудять, чи життя подарують» [6], то бачимо, що тут Михайло Павлик більш наближений до оригіналу.

Німецькою мовою єгер каже: « Mir sein ja Kamraden», у Павлика зберігається: «Ми ж камратя». І у Лесі Українки це звучить: «Ми ж товариші», що є більш літературним.

Безумовно, історично склалося так, що німецька мова досить сильно вплинула на українську мову Галичини. Через те Павликове «...камратя» є таким близьким до : « ...Kamraden». Так само у Гауптмана : “ Kamradschaft...“, у Павлика : «...камрацтво».

Хоч, коли взяти ідіому : “ Hinten rum scheint die Sonne“, то переклад Лесі Українки – « І позаду сонце світить всім однаково» є більш відповідним, ніж Павликове : «Говори Климе, най твоє не гине!».

А ось, наприклад, назву пісні, яку має заспівати мала Мільхен у подяку за гостинці: „Fuchs, du hast die... Gans...“, Леся Українка перекладає українізовано: «А у лиски в лиски... новий двір...». Павлик зберігає оригінальне: «Лисичко, маєш...гуску». Або, наприклад, слова єгеря: „ M' r sollten amal de Beamten hochnehmen“ Леся Українка перекладає: « Та й час уже урядникам задати перцю», у Павлика це звучить так : «Треба би і раз урядників взяти на гоцки», що є більш відповідним до оригіналу, хоч і з використанням діалектного: «на гоцки».

Так, німецьке: « ... a scheenes Neegl Puttermilch...” Павлик перекладає :« ...гарненьке горнятко маслянки...», а Леся українка – « ...глечичок сироватки...». Такі розбіжності в перекладі можна пояснити намаганням перекладачів наблизити текст до українських звичаїв [6]. Сілезький діалект ткачів, мова простого народу втрачається, коли в перекладі не використовується діалект. « Та й сама Леся, роблячи свій переклад, та свідомо вставила кілька волинських провінціальних слів, кажучи, що так якось іде, роблячи переклад з діалекту» [3; с.241-242].

Таким чином, переклад Михайла Павлика має певне значення і в плані популяризації творчості Гауптмана на Україні, і для кращого розуміння суспільно-політичних поглядів самого перекладача, і в сенсі розуміння теорії перекладу. Відомо, що для сподвижника Павлика Івана Франка саме «Ткачі» - глибого продуманий і горячо прочутий малюнок дійсного життя, як кожна правдива поезія»[1; с. 97].

Переклад Павлика не залишився непоміченим. Ймовірно, саме він натхнув Лесею Українку взятися теж за переклад «Ткачів». Адже вона надавала великого соціального та історико-літературного значення драмі Гауптмана. У незакінченій статті «Новейшая общественная драма», яка написана наприкінці 1900 р. зазначено, що «Ткачі» стали прямим взірцем для більшості новітніх суспільних драм [6, с.213-224].

Чому ж Леся Українка започаткувала свій переклад драми Гауптмана, коли їй був уже відомий переклад Павлика? Судячи зі спогадів сучасників, вона не була задоволена працею свого попередника. Як писав чоловік Лесі Українки Климентій Квітка, «переклад Павлика вона, видимо, з особистої приязні і поваги, не гудила, тільки казала, що він не придатний для цілої України, бо зложений в діалекті» [3. с.241-242].

Дослідниця творчої спадщини Лесі Українки І. Журавська усвідомлювала значення перекладу Павлика, називаючи його появу знаменною подією. За її словами, важко навіть сказати, у чиєму перекладі – Павлика чи Лесі Українки – сильніше звучить та чи інша сцена. Утім, приклади, якими оперує дослідниця, передаються переважно на користь Лесі Українки. На її думку, авторці «Лісової пісні» вдається точніше передати зміст оригіналу, знайти поетичний образ. А переклад Павлика є більш буквальним, описовим. Наведені вище приклади свідчать про те, що переклад Павлика більш наближений до оригіналу.

По суті, Леся Українка виходила з тих же принципів, якими користувався і Павлик. Можемо зробити висновок, що і Михайло Павлик, і Леся Українка при всіх розбіжностях намагалися в той чи інший спосіб наблизити текст німецького оригіналу до українських звичаїв.

Висновок

При всіх можливих прорахунках значення перекладу «Ткачів» який зробив Павлик, важко переоцінити. Усе ж таки Лесі Українці було легше, бо вона мала можливість враховувати досвід свого попередника. А М. Павлик перший дав змогу українському читачеві ознайомитися з одним із найкращих творів німецького письменника – драмою «Ткачі», про яку Іван Франко писав, що то є « глибоко продуманий і горячо почутий малюнок дійсного життя, як кожна правдива поезія» [1, с.97].

Варто зазначити, що переклад Павликом «Ткачів» був схвально зустрінутий і в німецькій пресі. Газета «Руслан» 30 січня/11 лютого 1899 р. повідомляла, що в берлінському журналі « Das literarische Echo» 1 жовтня 1898 р. було надруковано коротке повідомлення про випуск у Львові драми Г. Гауптмана « в удачнім перекладі Михайла Павлика»[7, с.3].

Немає сумнівів, що М. Павлик тримався цієї ж точки зору. Намагання Павлика відтворити сілезький діалект, вживаний Гауптманом, з допомогою галицизмів, може був і не у всіх випадках вдалим, але в історії перекладів зарубіжних письменників українською мовою цей досвід перекладання заслуговує на увагу, як оригінальна пам'ятка перекладної української літератури.

Бібліографія

1. Гауптман Г. Ткачі. Драма з сорокових років/пер. з нім. Львів: Накл. ред. Літ-наук. вісник, 1898.104 с.
2. Журавская И. Е. Леся Украинка и зарубежные литературы/ авториз. пер. з укр. Ю. Саенко, М.: Наука, 1968. С.154-155.
3. Квітка К. Спогади про Лесю Українку. Київ: Дніпро, 1971.

4. Криса Б.С. Світоглядні аспекти художнього перекладу: монографія. Київ: Наукова думка, 1985. 127 с.
5. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: монографія. Київ: Вища школа, 1982. 185 с.
6. Леся Українка. Новейшая общественная драма // Леся Українка. Зібрання творів : у 12-ти т. Київ: Наукова думка, 1978. Т.8. 696 с.
7. Наука, штука, література. Руслан. 1899. 30 січня (11 лютого) С. 3.
8. Павлик М. Літературні вісті. Друг. 1876. Ч.4. С.62-63.
9. Погрібний А. До взаємин Б. Грінченка з М. Павликом: Листи з архіву Б. Грінченка. Рад. літературознавство.1970. №5. С.71-77.
10. Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. /АН УРСР . Ін-т л-ри. Київ: Наукова думка, 1976-1986. Т.39.
11. Франко І. Ткачі. Драма Гауптмана// Франко І. Літературна спадщина. Вип.1.Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. Т.1.512 с.
12. Hauptmann Gerhart. Dramen. Aufbau – Verlag Berlin und Weimar, 1976. 180 s.